

Тихомир Б. Петровић
Универзитет у Новом Саду
Педагошки факултет Сомбор

СТИЛСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ КЊИЖЕВНИХ ДЕЛА ЗА ДЕЦУ И МЛАДЕ

Апстракт: Стилски дејство и недечје књижевности нису увек два сагласна језика. У смислу опаске „где је жанр, ту је и стил“, може се говорити о стилу као тачки сусрета аутора и детета читаоца.

Дечјој књижевности, као својеврсној самореференцијалности језика, прикладно је говорење које тече присно, прозаично, природно и разумљиво у најширем контексту. Непосредна, сликовита и једноставна комуникација, елеганција и лакоћа, исто тако, иманентни су њеној поезији. Јасност, која се универзално узима као једини начин писања, има изразито вредносни предзнак.

Кључне речи: књижевност за децу, језик, стил, сликовитост, једноставност.

Књижевно дело као систем слика и систем мишљења, јединствене, вишепланске и функционалне структуре, одређује се као семантичка аутономна категорија. Синонимни израз – текст (као „ткање разних гласова и умножених кодова“) одређује се као краћи или дужи низ изговорених или написаних реченица повезаних у кохерентну и заокружену целину; као вербална динамичка целина између чијих се знаковних елемената успостављају односи корелације и интеграције. Основно одређење књижевног дела јесте да је оно емоционално, будући да ниче из осећања, да на осећања апелује и да је постало ради уживања које човек налази у исказивању емоција и утисака који су понекад и његови. Као писани траг, оно је традиционална дијалектичка игра писца, језика и читаоца. Посматрано са двопланске тачке гледишта, садржина и израз јесу његове битне карактеристике.

Књижевна организација, која омогућује читаоцу урањање у фиктивно збивање, огледа се у селекцији и комбинацији изражајних средстава. Са значењске тачке гледишта, текст је агрегат прегнантно уређених чињеница на семантичкој и парадигматској основи.

Књижевна теорија редукује артефакт на скуп апстракција и канона. Логос јединства, мисли и њеног облика, естетски схватљив и чулно пријемчив, он није разједињен и аморфан језички материјал, већ склоп сегментата уланчаних према природнојезичком коду. Јединствени начин организовања елемената, унутартекстуалне и вантекстуалне везе, уједначеност спољне и унутарње радње, представљају његов уметнички свет као нерашчлањену и еластичну целину.

Производ језичке структуре вишег реда, песничко остварење функционише као поље које прекорачује правила на којима се заснива човекова перцепција и граматика. Естетска аутономија, несводљивост на било који имплицирани или исказани став, на мишљење, сазнајни податак или факт, чине га оригиналним и егземпларним. Неконвенционална творевина легитимише се иновацијом, продором у ново, било да је то јасно већ на први поглед или се просто осећа; потом изненађењем, превазилажењем и кршењем забрана и табуа.

Књижевни текст својим временом и простором, радњом и ликовима, садржином и смислом, сасвим је положен у језик. Језиком објективирана унутарња стварност човековог духа, конкретна језичка организација једног уметничког света, он имплицира семантичко-синтаксичку, лексичко-граматичку и ритмичко-мелодијску целину. Посреди је систем једначина са много непознатих, својеврсна замка од речи: не речи самих по себи (оних које се не понашају као у свакодневној комуникацији), већ речи унутар текста. Велика дела су, као што је речено, писана неком врстом страног језика, те отуда сваки читалац свакој речи даје свој смисао или бар налази духовну слику за њу.

Изузетност у језичком погледу и стилска префињеност легитимишу књижевно дело.

Смернице уметничке посебности које чине дело понуђеним, читаним и пригрљеним од стране деце јесу занимљивост теме, аутентичност ликова, динамичност радње, адекватна психологија, одговарајућа поетска техника, функционалан језик и племенита порука. Синтеза маште, осећања и мисли, савршен склад забавне и интенционалне функције и срачунато индиковано расположење, образују амалгамску целину вишег реда, свет у заносном стилу и вихору емоција. Естетско је у фасцинантном представљању сатканом од речи, од праскавих боја и сенки, од треперења и сазвучја, света који се прелива у стотину (од)блесака. Дах свежине, нешто од пролећног струјања и лелујав сјај потичу од његове естетске компоненте и дифузности. Помањкање аутентичног, двозначног или вишезначног израза, опосредовање когнитивним, затварају свако објашњење и могућност двоструког или вишеструког читања. Нелинеарност, несеквенционалност, хармоничност целине, осећање мере, логичност, зрео и чист облик, нуде дивергентну рецепцију најширој читалачкој публици.

Речи и дело у целини очекују примаочево тумачење. Уздигнути на ниво универзалног и преносног значења, они су непознаница за незрелог и зрелог читаоца. Несазрели читалац може само до извесне границе досегнути њихову праву раван, штавише, он се злопати са вишезначношћу и са речима као егземпларним знацима, са њиховом одређеном и недовршеном општошћу. Речи су, у очима детета, сиромашни, хладни и мртви појмови. И поред тога, оно схвата да се дело обраћа језиком симбола, а не језиком свакодневне стварности.

Дело прикладно дечјој рецепцији је на главној линији традиције романтичарске књижевности са својим трима неповредивим елементима: фабулом, јунаком и једносмерношћу радње. Скраћена или поједностављена фабула, уобичајена схема карактеристичних особина и поступака јунака, логички јасан заплет и расплет, битно запажене и јасно представљене појединости и, по правилу, срећан крај, јесу његова препознатљива својства. Специфична стилизација, ред излагања, местимице стајаћа места, као и уобичајена техника, упосебљују његову општу физиономију.

Као плод интуитивне усмерености на читаочева осећања и поимање света, дело побуђује и дира нешто у дечјој природи. Детерминисано дечјом логиком, оно поседује симболику и асоцијативност дечјег света, неко унутарње х које носи путену и благу топлину, „нешто“ што узрујава, привлачи машту и срца, озарује смешком или нечему поучи. Блиско развојном степену младих, не у смислу секвенционалне, једнозначне творевине, оно и зрелом конзументу омогућује доживљај чари детињства. Уздигнуто у ранг поетског артефакта до универзално примењивих конотација, заслужује пажњу субјекта вољног да упозна лепоту и снагу језика на којем говори и чита.

Упризорење света на згодан и подесан, ни претежак, а ни прелак начин, спецификум је књижевног текста као ствараочевог самоизражаја. Лежерност и лепршавост, искричава ведрина и необавезност нарочито обележавају дечје језичко-имагинативне реалности. Изражајна чистота и савршена невиност, блискост фабуле, радње и актера, оно што даје осећање оне љупкости и миомирисности, а потом и нешто од дечје необавезности, не изазивају тешкоће у непосредном разумевању њиховог значења. Интелектуална и емоционална сварљивост долази од игре, присности, интимности и апсолутне слободе. Креације саображене разиграној уобразиљи, налик виртуелном објекту или цртаном филму, читају се с лакоћом и у једном даху и замаху.

У дечјој садржини и лакој форми млади читалац налази „свој“ свет, „своје“ интересовање, „своје“ тежње и садржине и „своја“ осећања. Прилагодљивост његовим равнима укуса и варљивост карактера извор су задовољства, уживања, развијања сазнања, изградње слуха и естетских склоности. Као израз пишчеве фантазије и написано се нуди попут распукнутог плода; усмерава се у одређеном правцу, пружа посебну корист, али побуђује и развија смисао за лепо. Слободна визија, лепршавост језика и нечујни одјек ноте емотивно ангажују, усхите и понесу. Повишено стање емоција, осећање новине и свежине, ритмичност и фина упрошћеност чине га играчком духа.

Дело је вербална творевина организована на посебан начин, са специфичном, само њему својственом структуром. Естетски релевантан поредак и склоп мноштва хетерогених појединости, међусобно повезаних, чине га уметничким предметом. Тоталитет свих односа постигнутих међу језич-

ким елементима, звукова и значења од којих је оно компоновано, по важности је једнак „инспирацији“ и највишем виду мајсторства. Поетска магија, у ствари, струји из материјалне језичке појавности и скупа знакова и значења.

Књижевност, дечја поглавито, представља гејзир слика оплемењених покретима и безазленошћу аутентичног детињства. Језичка слика која се причињава као нека врста метаморфозе материје, као права слика изграђена помоћу боја, у равни симболичког, привидног и експресивног, побуђује специфичне емоције и остаје записана у читаочевој свести и подсвести.

У слици обрубљеној светлицама мисли, где секундарно значење постаје примарно, ствари се уједињују, преламају и међусобно осветљавају „као добро распоређена огледала“. Речита стварност, верна или пак недовољно изоштрана, просијава претпостављено значење у својој јасности и непосредно, као нешто што јесте. Утеловљена у језичком ткању као конкретан и уметнички приказ живота, поетска визија говори читачевом оку и уху, срцу, уму и фантазији. Слика је сама себи песма.

Стил је стожерно књижевно питање и најискључивија ауторова творевина. Тајна песништва је у њему као носиоцу естетске поруке. Књижевност је, по Шкловском (Виктор Борјсович Шклóвский), збир стилистичких поступака, начин обликовања градива.

Књижевност као преобликовање живота, нужно одвојено од практичног говора, претпоставља постојање језичке норме и у исто време тенденцију њеног напуштања. Стил је, наиме, у регулама, у креативној употреби језика ограниченој правилима формирања појмова и реченица. У стваралаштву нужно постоје правила - ни за генија не важи безакоње. Реч је о регулама које долазе у форми изневеравања. Одступање од стандарда, превазилажење граница које спутавају, јесте, према најшире прихваћеном мишљењу, основно обележје по којем се препознаје стил. Граматичке неправилности померају значења и продубљују их у естетичке ефекте.

Кодификована језичка норма, преношење особитих порука, успостављање ритмичке структуре текста, спутава аутора и захтева жртвовање у погледу оригиналности и тананости мисли. Подређен уметничко-естетском задатку, песнички и приповедачки дискурс карактерише кршење језичке норме и, у исто време, њено прихватање. Одступањем од стандарда, појмови о конкретним појавама претварају се у слике тих конкретних појава. Речи, дакле, у свом пренесеном и проширеном значењу много су погодније да изразе човекова узбуђења и штимунг мисли и заноса.

Начело слагања и преслагања језичких знакова увек на нов начин, одступања и скретања, нису могући изван прописаног стандарда. Говорећи о поетском стваралаштву и човековој креативној језичкој способности, Ранко Бугарски сликовито истиче да „у језику песници трче, али и сви ипак ходамо. А и трчање познаје границе, па тако и језичко стваралаштво, чак и када највише експериментише, рачуна са извесним границама, без којих

би свака комуникација престала, а језички космос би се претворио у хаос. О овој опасности“ – додаје он – „сведоче аутоматска поезија надреалиста, заумни језик футуриста и слични песнички покрети који су у крајњој линији остали кратког даха управо услед одбијања да прихвате постојање било каквих ограничења у језичкој креативности.“. Принуда која се намеће није никада потпуна, јер је употреба језика само у неким стварима сасвим утврђена, а то су управо оне ствари због којих се појединац осећа најмање угроженим (Ото Јесперсен, *Otto Jespersen*). Генијални аутори су успевали да створе велика књижевна дела и унутар канонских језичких и сваких ограничења. И овлашна нејасност и магловитост, писао је Александар Белић, може се учинити без насиља над језиком; зато је, каже, довољно насиље над смислом. У поштовању норме, „у ограничењима се читује мајстор / и само нам закон може слободу дати“, гласи стих.

Песништво није у прозирној знаковитости, директном и огољеном говору, мада се може изразити сасвим обичним говорењем. Оно је у неконвенционалној употреби језика, у сугестији, асоцијацији, илузији, слици и језику који увишестручују исказ; у изричнијем и упечатљивијем исказивању нечега него што означава реч која се намеће својом очигледношћу. Хармонија имплицира прикладност фонетских, морфолошких, лексичко-семантичких и синтаксостилистичких средстава. Метафора, оживљавање и сликовитост, до те мере акустички и визуелно упечатљиви, кадри да, при уметничком доживљају, укључе више чула (слух, додир, вид), можда су најзначајнија карактеристика књижевног стила. Централни проблем поетике – сликовитост – не своди се на питање пренесене употребе речи и израза, не подразумева неумереност, опширност, понављање већ једном реченог, већ такво изражавање које нешто саопштава на сугестиван и жив начин. Фигуративно значење ствара „слику“ и омогућава да се предмет „види“. Изукрштеношћу и конструкцијом редувантно добија значењску вредност, постиже се несмањена информативност и естетска делотворност. „Стил је реч, узета у њеном односу према слици, то је непрекидно међусобно деловање представа и значења, који ничу у речи, стављеној у поетски контекст“ (В. Турбин, *V. Turbin*).

Језик је средство споразумевања, али и префињени медиј научне мисли и песничке инспирације. Оно што се тиче језика као разменског средства за узајамно разумевање, вреди и за песнички језик, који се исказује у складу уметникове мисли и његовог осећања с језичко-стилским средствима која их изражавају.

У поређењу са стандардним језиком, књижевни, као потпуно формализовани, не познаје јединствену, строго прописану норму и одређено, на почетку дефинисано значење. Сложенији, испреплетен и синтаксички нефиксиран, он „више значи него што говори“ (Монтењ, *Michel de Montaigne*). Реч је о медијуму са читавом скалом различитих видова језичких структура које познаје природа књижевног артефакта.

За разлику од животно-свакодневног језика, неослобођеног уобичајене предвидљивости, песнички је ослобођен одређености и „одговорности“ у погледу сврхе (мишљења и интелигенције) и оне релације у односу на „реалитет“ у свакодневној комуникацији. Оно што је неухватљиво у стандардном језику, што се не може реализовати, у поетском постаје један од његових конструктивних принципа. Прецизност, свежина и живост, увиђеност, посредност и сликовитост испуњавају његов релативни смисао. Његова представљачка, експресивна и апелативна функција подређене су функцији стварања лепоте. Могло би се рећи, у питању је преображен и онеобичен свакодневни језик. Узима се да је специјално поетски дискурс „моделативни систем“, онај који се надграђује на природни систем знакова.

Медиј књижевног дела функционише као бескрајност кодова, као код кодова. Стваран према песниковим потребама (Хорације), у кретању између слободе и језичке принуде, он је разногласан и наслутив.

Суштина поетског језика се не одређује његовим квантитетом и каквоћом, већ општом усмереношћу према језичком емотивном изражавању и неким подземним токовима значења речи. У језику као збиру конвенција једне људске заједнице и материјалне супстанце одређених значења, крије се највиши креативни акт, четврта човекова димензија. У њему, као што је констатовао Лотман (Юриј Михајлович Лотман), синхронизовано делују два противречна механизма: потчињавање језика тврдим граматичким канонима, с једне стране, и настојање да се у циљу остварења нових значења разбија синтаксичка и морфолошка форма, са друге. Он се не остварује само у референцијално-денотативној и конотативној функцији, у служби мишљења и интелекта, жеља и наредби, побуде чуђења и спутавања читаоачеве пажње, већ и као посебан медиј за обликовање песничког текста и остварење песничког смисла, таквог који се не може пренети другим системом знакова. Књижевни текст је у самом корену везан за језик као суштинску властиту компоненту и властиту „грађевински елеменат“. У њему је језичка концентрација најпотпунија.

Књижевни језик је преображени говорни, језик на средокраћи између иконичног и арбитарног. Као што учи школска теорија књижевности, реч је о медију потиснуте референцијалне функције.

Књижевна уметност је у конкретној реализацији језика, у виду и квалитету језичког израза, у саопштавању мисли и осећања и у најпримамљивијој форми. Раслојавање језика, складни однос његових елемената, одабир израза, емотивни призив, ритам и евокативност, поседују моћ необичног и сликовитог представљања.

Као чинилац стваралачког процеса, песнички стил дистингуирају стилистичке варијанте помоћу којих се приближно иста ствар казује на други начин, најбољим и најсадржајнијим атрибутима, „где скоро није ништа како се обично каже“. – Зато се за књижевност говори да је уметност речи.

Естетско стваралаштво је у надахнутом и изумилачком изразу, у поређењима, сликама, игри речи, у ефектним почецима и завршецима. Форма мисли и емоција, складна и однегована фраза испољавају се у стрељењу ка визији, у многозначности и максималној изражајности, у дотераности, сјају и звуку речи.

Поетика маштовитог метафоричко-симболичког изрази манифестација је семантичке раскоши, динамичког исказивања мисли и слика у најтананијим нијансама, у речима моћним да покрену дечју представу и учине је очигледном. Складно исткане језичке јединице, значењски целовите и естетски моћне, лако прихватљиве, гипке и прилагодљиве, спецификум су стваралаштва усмереног младом читалачком профилу.

Умеће казивања је у избору емоционално еквивалентних изрази, у смењивању осмишљених и обесмишљених изрази, у једноставности и „двогласности“ речи које упућују на хтење и отпор. Оно је у асоцијативно-сти која управља пажњу често у супротним смеровима; у строгој схеми и надреалистичкој слободи. Смерана бесмисленост, семантичка порозност, произвољност, конструкције које скрећу пажњу својом упечатљивошћу, нарочито игра речима, каламбури, шатровачке речи и кованице, неологизми, речи тешко изговорљиве и зачаране у својој нејасности, слобода од филолошких принципа, симулакрум су стилског изрази и повећане поетске изражајности. Лакоћа самонадолажења речи, сажетост до јасних обриса, допадљивост и осећајност, говорећи језиком детињства, украшено, љупко и нежно изражавање, мање-више инфантилизација лексике, дистинктивна су својства књижевности за младе.

Без подређивања граматичким и синтаксичким узусима, као што су логички развој мисли, осећање мере и склада, танана култивисаност фразе, ритма и конструкције, нема лепоте садржине и форме. Посебна врста ознаковљења, аномалија између норме и избора, мисли и изрази, ограничења која поставља нормативна граматика, траже надилажење уобичајене функције речи, жртвовање значењске адекватности изрази, превазилажење језичког стандарда, оно што се упечатљиво назива „насиље над језиком“. Некршење регула у лингвистичкој структури, ненарушавање говорног низа од дистрибуције фонеме до синтаксе, не схвата се као отежавајућа околност.

Јединство обликованости свих сегмената текста и израз неизменљивих језичких црта и варијаната које чине значењско средиште подразумевају дух, осећање, укус и дату тачку гледишта. Стил је вид, квалитет језичког изрази и озрачја којим се служи појединац. Резултат индивидуалног талента, самостални језички израз којим се људи разликују у начину размишљања, он је начин на који се изабрани елементи синтагматизују. Спој свесних и несвесних снага, пројекција садржине и облика замисли, доживљаја и духа, ослобођених животних и уметничких узмаха, он је слика ауторовог духа и његове целокупне личности. Посреди је препознатљиво својство, отприлике као што су пишев рукопис, боја очију, боја гласа или отисак

прстију. Зато је и речено: колико писаца, толико стилова. Задржавајући неутуђиве иманенције једне наиндивидуалне историјске појаве, списатељско умеће искључује сваку имитацију или фалсификовање.

Уношење у језик властите и неконвенционалне комбинације апстрактно-емотивних речи и израза, узимање „свега што у језику јест – и још мало више“, поистовећује аутора са свим изушћеним. Отуда она најживља дефиниција да је стил сам човек.

Ако се пође од основане претпоставке да се стил може класификовати према језику, роду, времену, месту настанка, аутору и функцији, онда се може говорити о карактеру књижевног варијетета намењеног младом читаоцу. Из уметничког преламања стварности и човековог осмишљавања нове реалности произлази дисперзија многобројних стилских опција. Сваки садржај може да нађе и привуче за себе један могући израз, писао је Платон. Конкретном књижевном виду и роду одговарају нужни, строго дефинисани израз, који одређује не само њихову композицију, већ и речник, синтаксу, фигуре и украсе. У смислу опаске „где је жанр, ту је и стил“, може се говорити о стилу као тачки сусрета аутора и детета читаоца, као места пресека њихових бескрајних тежњи.

Стилови дечје и недечје књижевности нису увек два сагласна језика. Диференцијална црта књижевности за младе и чинилац уметничког општења, стил конотира с елементима сериозне књижевности. Посреди је заједнички називник који повезује неке посебности дечје речи које, иначе, ни по каквим спољним нарочитим знацима нису биле идентичне.

Дечјој књижевности, као својеврсној самореференцијалности језика, прикладно је говорење које тече присно, прозачно, природно и разумљиво у најширем контексту. Непосредна, сликовита и једноставна комуникација, елеганција и лакоћа, исто тако, иманентни су њеној поетици. Јасност, која се универзално узима као једини начин писања, има изразито вредносни предзнак.

Детету коме одговара дословно говорење није страно уживање у форми. Реч снажно делује на његов психички живот, иако оно не схвата потпуно смисао, аuru синонима и хомонима коју она собом носи. Успостављање естетичке комуникације с малим адресатом као страственим бићем претпоставља разумљив и препознатљив речник који подржава његов говор и чије значење он схвата. Говори се младом примаоцу такорећи његовим идиомом, језиком који додирује његово искуство и одражава његов систем интелигенције, знања и емоционалности. У односу на вокабулар „чисте“ књижевности то је сиромашан фонд језичких јединица за именовање апстрактних појмова, а нарочито за означавање осећања људских потреба. Језичка подешеност, потпуније и изведеније казивање, јасније но у текстовима за одрасле, захтева синтаксу која држи до граматичке фокализације и речничку форму саображену дечјем капацитету. Однегова-

ност, језгровитост, концизна једрина и крајња економичност, пристају карактеру књижевне речи намењене детету.

Исказ скројен по дечјој мери, јасан, сликовит, маштовит и звучан, обично срочен, али и разбокорен, емоционалних тонова и фосфоризације, сажет и врцав, чија се значења увишестручују и распршују, средство је поруке, домишљатости и игривости. Аугментативи, деминутиви, пејоративи и антоними својим ведро хуморним тоном и њихови суфикси и феминизми, јесу ефицијентна оруђа естетског обликовања и ознаковљења.

Приступачност и комуникативност, јасност и прецизност, одмереност, уздржаност и песничка економија, инволвирани су у појам адекватности језика усмереног наивном читаоцу.

Међу основним стилским цртама, као што су истинитост и лепота, једноставност заузима повлашћено место. Синоним лакоће, разумљивости, прихватљивости, јасности, једрине, незамршености и општесхватљивости, она значи свођење на извесне основне линије, на меру и искључење артистичких реквизита. Широка приступачност и примамљивост, природна радња и симплификована форма, чине текст прилагођеним особеном дечјем доживљају. Говорење које карактерише изричитост, без икаквог украса, обележје је узвишене мисли. Највише се дугује племенитој простоти саображеној дечјој искренности, непосредности и природној једноставности. Књижевност за децу као једноставна уметност (Антонио Љуљи) одбацује потребу да се писано накнадно чита зато што је погрешно схваћено први пут. Класична књижевност је у својој суштини опречна језичкој једноставности.

Једноставност као највиша естетичка категорија дечје књижевности подразумева озбиљност духовног напора, прецизност, осећање за меру и способност издвајања релевантног од споредног. Рафинирана сложеност и „најтежи књижевни стил“ имплицира више знања, учености, талента, умног напора, опрезности и прећуткивања. Пут до неупрошћене једноставности, односно дечјег стила, јесте пут сазревања.

Природна, несинтетизована поједностављеност израз је савременог артизма. Бива да ред речи (не) својствен њиховом уобичајеном синтаксичком реду, (не) тражене слике и „тежак“ језик – само на први поглед казано без дубине – остављају утисак крајње јасноће и видљивости.

Неприлична је заводљивост у смислу школске лакоће и недопуштене симплификације или инфантилне лепоте која води духовној празнини. Једноставност не значи сиромаштво, површност, стилистичке слабости или низак ниво. Није, међутим, на месту ни лакоћа која прераста у дубину.

Краткоћа, у стилистичко-композицијском смислу и по времену трајања, релевантна је форма дечјег песништва. Казивање на потпунији, изведенији и јасан начин знак је мере и финог укуса. Лаконско, сасвим сумарно и кратко писање, она фактографска прецизност заснована на изразу Александра Веселовског (Алекса́ндр Никола́евич Веселовский): казати што више са што мање речи, одбацивање опширности и свега што угрожава

разумљивост, јесу стилске чињенице дечје књижевне речи. Валоризује се мисао кондензована у најкраћу формулу, речничка уздржаност, згуснутост, сапетост и напетост. Уштеде ради, испушта се све што није апсолутно неопходно за схватање смисла. Опширност и склоност претераној транспарентности погибелне су по естетски исказ.

Својствена књижевности овога облика, вишезначност настаје из главних стилских врлина: једноставности, јасности, складности и оригиналности. Произашла из битне сингуларности и непоновљивости, уметничка многоликост је алеаторски моменат који текст чини примамљивијим. Одређивање предметности одједном помоћу више амплитуда колебања око „осе“ значења, изобичајене речи, опализација, разнострано симултано спровођење интенције, уколико не прелази у бесмисленост и преразбукталост, стварају у свести стање разиграности и осетљивости. Израз згуснут, импресиван, „озакоњен“, речју означен, по себи је вишезначан.

Дечју белетристику маркира језик раскошних визуелно-сценичних слика. Сливовитост, оно што додирује и што се тиче, надмоћ маштовитог и „гледљивог“ над рационалним обликом мишљења и језик који омогућује поимање пре стицања интелектуалне зрелости – обележја су исказа подесног деци. Однегована перцепција, пиктографичност у којој се „на равноправан начин сустичу естетска и педагошка функција“ главни је спецификум дечјег књижевног израза. Преферира се форма која у уобразиљи ствара слику оног што ће се замислити и ствар учинити предочљивом и упадљивом. Речи изнедрене из даха песниковог, прожете метафором као сталнозрачећим језгром које конкретизује дете–читалац, са својих „хиљаду равни“, „украсне“ речи које упућују да се ствари и бића гледају, мање-више, у неискрпној скали боја („красноречивост“, „каћиперство“, „шарена кора“), делују очигледношћу, покретљивошћу, спектакуларношћу и опализацијским ефектом. Уметничка вредност песме је у јасним, чистим, складним, колоритним, изворним и сугестивним сликама. Дело је, по своме одређењу, посебна синтетичка сликовна целина.

Стил је у језичком склопу, сликовитом и ритмичком међудејству. Ритмичко јединство језичког идиома и оркестрација мисли детерминишу карактер и уређеност изреченог и његове емоционалне ефекте, као што су интимизирање и сугестивност. Полетношћу и сликовитошћу, одјецима и одблесцима, акустичким и мелодијским подударењем са садржајем који се казује, упечатљивом сонорношћу, поетска реч узбуркава, понесе, одзвања.

Језичка средства у ширем смислу конкретизују мисао и озвучују израз. Битна стилска црта јесте јединство речи и њихово значење, хармонија имена и именованог појма. Деца не праве разлику између ознаке и означеног. Следећи Јакобсонов (Roman Jakobson) став о гласовној симболици као самосталној вредности знака инхерентног дечјем говору, Милош Ковачевић истиче да у дечјој поезији не важи увек начело произвољности знаковних језичких јединица. Песма својом изражајном спонтаношћу и звуко-

ликошћу, каже он, „доводи у питање биполарни карактер језичког знака, сугерише могућност постојања знака са знаком а без означеног, то јест непознатог означеног за дату ознаку која функционише као језик“.

Магија звука и смисла и тајанственост речи изричу нешто на граници неизрецивог. Речи које наглашавају властити знак и звучну симболику, без преслихотне разумности – из чега се поезија изнедрјује – држе примаочеву перцепцију будном.

Из неких специфичних захтева књижевности чија су деца циљна група произлазе формалнопојавна својства подложна естетским нормама: речник, фразеолошки склопови, посебности, одступања и конструкције. Природно је претпоставити да пажњу демобилишу неоригиналност и ненадахнутост, апстракције и безличност и лексика којој осим општег недостаје симболичко значење. Облик који не показује животни процес у његовим конкретним формама, штурости и схематични фраземи без укуса и отмености, језик у којем нема никакве књижевности, одбијају од себе пажњу, слабе интензитет, умањују и губе своју драж. У афективном смислу, неутрална порука и стилска трапавост, аморфна и похабана лексика, немоћни су да креативно уобличи свет. Дечје језичко осећање не акцептира апстрактне и дубоке мисли. Захтевају се опрезност при коришћењу инверзија и метафора које разапињу смисао сувишном удаљеношћу речи. Формалнојезички квалитети који се приписују књижевности за одрасле, сажимање до нејасности, замагљивање и скривање суштине, непробојност и закрчавачање улаза, држе мале читаоце у расхлађеном расположењу. Дечји књижевни ентитет је изван изражајне функције коју прате једнолично понављање речи и декларативност. Карактеристике супротне дечјем стилу јесу нејасност, нечитљивост, конфузија и теже схватљиве мисли.

Узмимо, илустрације ради, језик и стил наших познатијих стваралаца за децу.

Уметник стиха, Змај је превладао стари начин певања и прибегло новој поетској артикулацији и друкчије обликованом изразу. Избором речи, као што чини истински стваралац језика, изражајним иновацијама, измишљеним, смешним и необичним речима и епитетима, сликовитим компарацијама, метафорама и версификаторском лакоћом, Змај се прилагођавао особеном дечјем доживљају уметности. С осмехом доброћудног чике, чаробњачки барата речима и осмерцима као дечјим бројаницама, успоставља естетску комуникацију с мишљу и емоцијама читаоца. Општи језиком детета, доводећи читаоца, на моменте, у уверење да је све то писао млади човек.

Зналац речничког блага, Змај је певао чистим, неконвенционалним језиком свога рода. У његовом стиху, истина, мешају се остаци неких особина оног језика који је био упола формиран као белетристички стандард и елементи народног језика који се наметнуо (употребљавао је књижевне архаизме и туђице са аутентичном локалном бојом, дијалектизме варошког

и сељачког типа, локализме, плеоназме) – али изворна чистота лирике није изгубила од грације и оригиналности, од дубине, читљивости и истинитости израза.

Десанка Максимовић ствара у духу народне речи, језиком вуковске чистоте, топлим и меким речима, савршено једноставним и стилски сведеним изразом. Надовезујући се на традицију фолклора као миленијумског плода духа и ума, на народну поезију и бајке, налази једноставан и свој облик. Усмена књижевна реч, завичајан, течан и сликовит језик – што је поезија по себи – давао је стиху нешто од галантне отмености и господског сјаја. Поезија је изнедрена из самога језика.

Језик и стил су референцијалан квалитет који Ђоковићевом делу дају нову димензију, присност и топлину. Са даром да озрачи споља и осетљивошћу за нијансу, песник је оживео чудесан свет и сан одсањан „испод змајевих крила“. Незаокупљен тиме о чему ће писати, неоптерећен како ће се изразити, пробијао се до читаоца једноставно и лако. Специфичним начином изражавања, чистим језиком, емоционалним епитетима, метафорама и симболима, дочарава живописну и колоритну стварност; слика немогућно а животно, лажно а истинито. Завичајан и крепак језик, самоникли говорни израз, сочни и течни дијалози, речитост и песнички ритам, психолошка и стилска прилагођеност - подижу температуру казивања, банално преображавају у поетско, реално у иреално. Уистину је тешко разлучити шта је суштина, а шта одора. У мисли и изразу, речи хуморно прозраченом и казаном из срца, мали читалац осећа своју душу, послушкује откуцај свога срца; види себе у песми или причи. Стил фамилијаран, обојен домаћим идиомом, реченица лирична, дају тексту локални колорит и пријатан, интимистички тон.

Дело Душана Радовића иде у ред језички најреализованијих. Језик је ауторова муза и градитељски материјал песничке куће. Стилска прилагодљивост посебном читалачком профилу огледа се у структури, композицији, лексци и изразу алузивног или затвореног облика, пренесеног или буквално правога значења; у непохабаним речима, артизму и непознатим могућностима језичке употребе. Устрајни песников рад се рефлектује у узимању лексеме логичке вредности, речи саопштвалачке и разумљиве, емоционално уобличене и оплемењене. Једноставност и краткоћа, као знак мере и финог укуса, економично, збирно и лаконско изражавање, композициона збијеност, редуција до синтаксичког минимума, неретко уникатна комбинација речи, ауторов осећај да између више њих нађе ону која има виши коефицијент афективности и емоционалну изразитост – дају стилу блесак сјаја чеховљевског бисера. Песник се не разбацује језичким јединицама и фигурама, исказује се у строго гномској форми или у облику максиме. Од искушења лепих речи и китњастих фраза, бранио се непричљивошћу, суздржаношћу и прећуткивањем као стилским елементима који, у емоционалној конгруенцији са речима, имају своју звучну и временску димензију говора. Полазећи од доказане

чињенице да дете прима текст емоцијом, мање разумом, песник посеже за глосаријумом помереног и алузивног значења.

Успело и искрено дело, настало искључиво из властите закономерности, жива и јединствена слика која избија сама од себе, без спољних утицаја – у којој се, када је реч о дечјој књижевности, дете препознаје – дефинише се као дијалектичко јединство димензија приказа, писца и читаоца. Конвергенција текста и читаоца, непоновљив блесак слике детињства, чине га неживим, виртуелним, у којем нема ничег од стварне егзистенције.

Реч је својим значењем интерсубјективна и субјективна. Слој значења речи и реченица је у њиховој материјалној и формалној садржини и у њиховом егзистенцијалном моменту. Анализа слоја значењских јединица и смисла појединих реченица и реченичних склопова открива њихова основна и метафоричка, опализацијска значења и нијансе, као и испреплетеност значења које речи добијају у песничком окружењу или у својој конкретизацији. Са овог аспекта диференцирају се јасне и нејасне, живе и мртве речи. Значење као поетски феномен је све оно што текст као тоталитет имплицира.

Склад, „планска“ и закономерна склопљеност и слојевитост књижевне грађе јесу од виталног комуникационог значаја. Емотивни потенцијал се постиже унутарњом и спољашњом хармонијом, избором, распоредом и функционисањем свих сегмената, а не њиховом множином и тежином. Преобликовање, структурисање и „прерасподела“ поетских сегмената доводе читаочево интересовање у саму жижу.

Стил се достиже употребом језичких средстава зависно од њихове стилистичке функције и од вредности која се њиховом употребом добија. Он је могућ само зато што постоји више од једног начина да се нешто изрекне. Стил је један, пише Леон Коен и истиче да је у начину писања, било у прози било у поезији, разлика једино „у смелости с којом се језик користи виртуелним проседеима који су скривени у његовој структури“. Он је у нијансама значења речи које омогућују крајње индивидуалан израз.

Стил постулира могућност и нужност појмовног, граматичког и стилистичког избора међу језичким средствима и различитост варијаната истог логичког садржаја, а различитог вида квалитета. У смислу начина на који се артикулише порука и обавештење, одређује се, по једној старој дефиницији, као спајање речи са циљем да се прикажу мисли.

ЛИТЕРАТУРА

- Вуковић (2000): Ново Вуковић, *Пушевима стилистичке идеје*, Подгорица – Никшић.
Тошовић (2002): Бранко Тошовић, *Функционални стилови*, Београд.
Петровић (2009): Тихомир Петровић, *Увод у књижевности*, Нови Сад.
Петровић (2011): Тихомир Петровић, *Увод у књижевности за децу*, Нови Сад.

Tihomir B. Petrović
University of Novi Sad
Faculty of Education in Sombor

STYLISTIC CHARACTERISTICS OF LITERATURE FOR CHILDREN AND YOUTH

Summary: The styles of children’s and non-children’s literatures are not always two compliant idioms. Following the “where is a genre, there is a style” rule, one could discuss the style as a rendez-vous point of the author and a child.

What is appropriate for children’s literature as a particular source of linguistic self-reference is narration that flows smoothly, prosaically, naturally and meaningfully in the widest contexts. Immediate, imaginative and simple communication, elegance and easiness in the same way, are imminent in its poetics. Simplicity, universally held as the only way of writing, is considered a great value.

Keywords: literature for children, language, style, imagination, simplicity.